

Лефтеров В.О. Третьякова Т.М. До проблеми психологічного тиску на учасників кримінального процесу під час проведення слідчих експериментів та допитів/ В.О. Лефтеров Т.М. Третьякова // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, серія "Психологічні науки". 2019. № 3(14). С. 159-169. (doi: 10.32453/5.v14i3.223)

152.9.018: (343.144+343.132)

Василь Лефтеров

доктор психологічних наук, професор завідувач кафедри соціології та психології

Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-0555>

e-mail: lefterov.vasil@gmail.com

Тетяна Третьякова

кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та психології

Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2552-5850>

e-mail: tatiana120516@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ НА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ ТА ДОПИТІВ

Стаття присвячена теоретико-прикладному аналізу особливостей прояву та здійснення психологічного тиску на учасників кримінального провадження під час проведення слідчих дій. Обґрунтовується неоднозначність оцінки психологічного тиску у психолого-правовій практиці, який визначається як вплив на психічний стан, почуття, думки і вчинки інших людей, що відбувається як безпосередньо, так і опосередковано, оминаючи свідомість, через навіювання, зараження, маніпуляції тощо. Розглядаються різновиди методів психологічного впливу, до яких відносять методи прямого психологічного впливу (тиску) та методи непрямого психологічного впливу (тиску). Наводяться результати проведеного науково-психологічного дослідження із встановлення можливих фактів психологічного тиску з боку органів досудового розслідування на осіб, які були звинувачені у скоєнні тяжкого

кримінального злочину. На підставі аналізу відеозаписів зазначених слідчих дій було виявлено факти опосередкованого психологічного впливу на обвинувачених, що виражалося у використанні слідчим навідних запитань, підказки відповіді чи частини відповіді, питань і тверджень із хибним, провокаційним змістом, власного трактування перебігу подій замість обвинуваченого, елементів психолінгвістичного примусу, прихованого навіювання й психологічного програмування.

Ключові слова: психологічний тиск, методи психологічного впливу; учасники кримінального провадження; слідчі дії; допит; слідчий експеримент.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання психологічного тиску на учасників кримінального процесу, зокрема під час проведення з ними різноманітних слідчих дій були і є проблемними й актуальними, мають важливе значення для кримінального судочинства та правоохоронної діяльності загалом, адже така діяльність найчастіше пов'язана саме із впливом на психіку людей. А враховуючи, що психіка людини надто складна і крихка субстанція, тонка грань впливу на неї часто балансує на межі доцільності, гуманності та правомірності. Феноменологію психологічного тиску у психологічній теорії та практиці розглянуто досить докладно й змістовно. У доктринальній площині аналіз основних учень про природу й особливості психологічного тиску під час кримінального судочинства здійснений у роботах В.Д. Берназа, В.Ю. Шепітько, М.І. Єнікєєва, М.В. Костицького, О.К. Черновського, Ю.В. Чуфаровського та інших науковців [1-4].

В психолого-юридичній літературі поняття «психологічний тиск» зазвичай розглядають у межах поняття «психологічний вплив», що є більш ширшим за значенням. Однак, дослідники часто ці поняття ототожнюють. Психологічний вплив неоднозначно оцінюється у психолого-правовій практиці і визначається як вплив на психічний стан, почуття, думки і вчинки інших людей, що відбувається як безпосередньо, так і опосередковано, оминаючи свідомість, логіку і розум, через навіювання і зараження, через звернення до почуттів і переживань, до несвідомого і звичок, до живих вражень і уявних страхів тощо [5].

Загалом проблема меж допустимого психологічного впливу при

здійсненні допитів, слідчих експериментів та інших слідчих дій залишається однією з спірних та не вирішених до кінця в науковому дискурсі, а також у кримінально-процесуальній та судовій практиці. Адже різні методи психологічного впливу, в тому числі й елементи психологічного тиску та психологічного насильства, застосовуються майже в усіх сферах людського спілкування та соціальної взаємодії.

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей та різновидів психологічного впливу на учасників кримінального провадження, а також розгляд результатів науково-психологічного дослідження із встановлення можливих фактів психологічного тиску з боку органів досудового розслідування на осіб, які були звинувачені в скоєнні тяжкого кримінального злочину під час проведення з ними допитів та слідчих експериментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний тиск також визначається як вплив на інших людей, що здійснюється з метою змінити їх психологічні установки, погляди, думки, судження, рішення, дії або поведінку. В.М. Куліков, виходячи з визначення психіки і її просторово-тимчасової організацій, робить висновок про те, що за своєю сутністю психологічний вплив є «проникненням» однієї особи або групи осіб в психіку іншої особи (або групи осіб). Метою і результатом такого «проникнення» є зміна, перебудова індивідуальних або групових психічних явищ (поглядів, відносин, мотивів, установок, станів тощо) [6].

Як зазначає С.М. Смоков, були часи, коли навіть вживання терміну «вплив» стосовно, наприклад, допитуваного вважалося неправомірним, межуючи майже з порушенням законності [7]. Але такі погляди були піддані обґрунтованій критиці, більшість науковців і практиків вказували на те, що вплив слідчого на психіку учасників кримінального процесу виступає одним з основних елементів слідчої тактики. І сьогодні загальноприйнятним є те, що у деяких випадках під час проведення слідчих дій потрібне застосування певних способів психологічного впливу (тактичних прийомів), що сприяють отриманню від підозрюваного, обвинуваченого чи свідка найбільш повної і

об'єктивної інформації. Але за своїм характером багато з цих засобів і прийомів перебувають на межі правомірності і неправомірності, етичної виправданості та етичної неприйнятності. Проблемою є також і те, що основна маса тактичних прийомів залишається за межами прямого нормативного регулювання, оскільки особа, яка провадить розслідування, вибирає і використовує різні методи психологічного впливу на свій розсуд, враховуючи обставини справи, особливості особистості допитуваного і його позицію у справі, зібрані докази, власний досвід слідчої роботи тощо.

Так, В.Ю. Шепітько наводить результати опитування слідчих і працівників органів дізнання, проведеного в 90-х роках минулого століття, за якими близько 80% опитуваних вважали допустимим застосування тактичних прийомів заснованих на обмані в слідчій і 92% в оперативно-розшуковій діяльності. При цьому опитані часто навіть не замислюються над моральністю засобів, які застосовували для вирішення завдань розслідування. Крім цього, за результатами опитування слідчих прокуратури та МВС України було встановлено, що 54% з них застосовують в своїй діяльності методи незаконного впливу. В тому числі фізичне насилля – 3,7%; погрози – 14,7%; обман – 29,8%; введення в оману відносно наявності доказової інформації – 92,2%; аморальні спонукання – 5,5% [1].

Слід зазначити, що, окрім поняття психологічний тиск і вплив, іноді використовують і такі поняття, як психологічне насильство, психологічний пресинг тощо. Зокрема, психологічне насильство визначають як вплив на психіку людини із використанням залякування, погроз та інших способів для того щоб зламати волю людини до опору, до відстоювання своїх прав й інтересів. Близькі за змістом із терміном «психологічне насильство» використовують і такі поняття, як «психологічна агресія» та «емоційне насильство».

У свою чергу, психологічний пресинг – це вербальний спосіб домогтися від людини бажаного результату, як-от: окремих дій, поведінки, почуттів, роботи тощо. Тяжкі форми пресингу застосовуються з крайніми формами

психологічного насильства, психологічного терору, так званого моббінгу (група проти особистості), буллінгу (особистість проти особистості).

В.П. Шейнов визначає та ґрунтовно описує такі різновиди психологічного впливу: переконання, прохання, навіювання, зараження, спонукання до наслідування, чутки, формування прихильності, самопросування, примус, напад, ігнорування, приховане управління, маніпулювання, нейролінгвістичне програмування [8]. О.В. Сидоренко відносить до основних різновидів психологічного впливу 1) відкриту психологічну взаємодію як взаємний вплив, цілі якого заздалегідь оголошуються або не приховуються, та 2) приховану психологічну взаємодію – взаємний вплив, цілі якого не оголошуються або маскуються під цілі відкритої взаємодії [9].

Аналізуючи численні наукові праці можемо визначити дві основні групи методів психологічного впливу (тиску), серед яких:

- 1) методи прямого (безпосереднього) психологічного впливу (тиску);
- 2) методи непрямого (опосередкованого) психологічного впливу (тиску).

До основних методів першої групи – прямого психологічного тиску належать:

- примус – прямий неприкритий вплив на іншу людину з використанням фізичної сили, вербальної агресії, владних повноважень, інформації тощо;

- погрози – вербальне озвучення наміру у заподіянні шкоди, в тому числі у застосуванні наведених вище засобів примусу;

- приниження – приниження гідності, прагнення морально «розчавити жертву», довести її до стану психологічної протрації, щоб вона втратила контроль над ситуацією і була більш піддана тиску;

- навіювання – особливо сформовані словесні (іноді емоційні) конструкції нав'язування людині інформації ззовні, результатом чого є некритичне сприйняття нею чужих переконань і установок. Крайнім варіантом навіювання є гіпноз, проте навіювання може застосовуватися і в стані неспання. Слід зазначити, що навіювання бувають не лише прямі, а й непрямі (опосередковані), відкриті і приховані, навмисні та природні тощо. Загалом

психологічний вплив на людину часто називають сугестивним впливом, оскільки елемент навіювання присутній у психологічному впливі майже завжди в прямому чи не прямому вигляді.

- переконання – найраціональніший вид психологічного тиску, що загалом визнається як гуманний вплив на людину, коли апелюють до розуму і людської логіки, послідовності та доказовості. Проте, іноді під прикриттям переконання прямо чи опосередковано застосовуються деякі інші різновиди психологічного тиску на людину, такі як навіювання, маніпулювання, програмування тощо. Тому переконання, так само як і навіювання, можуть входити до групи як прямих, так і непрямих методів психологічного впливу.

Крім наведених методів і прийомів прямого психологічного тиску, що також можуть застосовуватись у кримінальному процесі, може йтися про шантаж, наказування, оману, демонстрацію предметів (конклюдентні дії) [10]. При цьому слід відмітити, що психологічний вплив завжди відбувається у разі застосування фізичного насильства, катування, тортур, поганого поводження тощо.

При психологічному тиску під час допиту та інших слідчих дій підозрюваний обмежений або зовсім позбавлений можливості вибирати лінію поведінки, яка зумовлена альтернативою, що ставить слідчий. Єдиний засіб, що дозволяє уникнути загрози, останній бачить у виконанні того, що пропонується слідчим.

На відміну від прямих методів психологічного впливу, непрямі (опосередковані) методи, так би мовити, більш психологічно витончені, зазвичай потайливі, підступні та мало примітні. Проте під час кримінального судочинства, саме ця група методів застосовується найчастіше, в тому числі й виходячи за межі правомірного психологічного впливу. Основними методами опосередкованого психологічного впливу, крім уже наведених вище навіювання та переконання, є психологічні маніпуляції, що визначаються як прагнення змінити всупереч волі людини її поведінку, світогляд або сприйняття за допомогою прихованої, насильницької або шахрайської стратегії. Учені

розрізняють деструктивні та конструктивні маніпуляції [11]. При цьому саме деструктивні маніпуляції визнаються неетичним та неприйнятними у кримінально-процесуальній практиці. Такі маніпуляції є опосередкованим видом психологічного тиску, коли людина може не розуміти ані справжніх мотивів маніпулятора, ані факту самого впливу.

Розрізняють різні прийоми й техніки маніпуляції, зокрема маніпуляції із використанням почуття провини, страху, самолюбства, обов'язку, образи тощо; психологічний тиск із використанням риторичних запитань, специфічної термінології; хибне перепитування, або оманливі уточнення; швидкий темп, або невинуватий поспіх; використання ефекту помилкової підозри; недомовка, з натяками на якісь особливі обставини; провокування уявності, або надуманість звинувачень; заманювання в пастку, або уявне визнання вигоди опонента; імітація упередженості; навмисна помилка чи помилкове домислювання; несподіване цитування, або перекручені слова опонента як доказ; перебивання, або відхід від думки; ілюзія вибору; команди, приховані в запитаннях; кодування; логіко-психологічні пастки та велика кількість інших прийомів, дослідження та винахід яких тривають.

Крім суто маніпулятивних впливів, до методів і прийомів опосередкованого психологічного тиску належать й так звані змішані, зокрема, наведення трансу, «слова тригери», трюїзми, підлаштування, посилення на авторитети, «чужі ігри», залежна вдячність, образ ілюзорного майбутнього, страхітливі образи, вплив стресом, бездоказове звинувачення, масована психологічна атака, шалений натиск або непомірний гнів тощо [8].

Для встановлення можливих фактів неправомірного психологічного впливу, зокрема психологічного тиску на учасників кримінального процесу з боку органів досудового розслідування під час проведення слідчих експериментів та допитів, нами було здійснено науково-психологічне дослідження вербально-невербальних та емоційно-поведінкових реакцій осіб, які були обвинувачені в скоєнні тяжкого кримінального злочину. Такий аналіз проводився у 2019 році на запит адвоката в межах відповідного науково-

правового висновку за представленими відеозаписами зазначених слідчих дій з обвинуваченими.

Аналіз психологічного тиску на обвинувачених здійснювався на підставі науково обґрунтованих підходів до класифікації та характеристики ознак психологічного впливу та тиску. За результатами аналізу відеозйомки встановлено, що психологічна атмосфера проведення слідчих дій загалом була задовільна. Інтонації та мовні звороти представників органів досудового розслідування, які брали участь у допитах та слідчих експериментах, у тому числі обвинувачених, переважно стримані, емоційно не забарвлені, без явних ознак вимушеності показань. Зазначені слідчі дії з обвинуваченими змістовно проводились по суті інкримінованих їм кримінальних підозр, втручання в хід вільної розповіді з боку слідчого було мінімальним. Обвинувачені розуміли, що відбувається, адекватно реагували на запитання та події, які відбувалися. Психологічний тип особистостей підозрюваних, їх стать, вік, розумовий розвиток, попередній досвід, професійна діяльність, освіта загалом ураховувались.

Разом із тим, за представленими відеозаписами було візуалізовано факти опосередкованого психологічного впливу (тиску) на обвинувачених органами досудового розслідування під час проведення допитів і слідчих експериментів. Зокрема, під час слідчих дій слідчим використовуються навідні запитання, підказки відповіді чи частини відповіді, елементи психологічного програмування, навіювання, психологічні пастки, хибні й провокаційні твердження та інші маніпулятивні засоби, які можна об'єднати у групу прийомів психолінгвістичного впливу та примусу.

Зокрема, допит одного з обвинувачених відбувався при відносній комунікативній пасивності останнього, який часто робить паузи, відповідає односкладно, зазвичай без ґрунтовних пояснень, без явного бажання. В свою чергу, слідчий демонструє високий рівень вербальної активності, застосовує різноманітні прийоми мнемічної допомоги (активізації пам'яті допитуваного), в тому числі відкриті, альтернативні, уточнюючі та доповнюючі запитання. При

цьому така активність слідчого іноді вчиняє опосередкований психологічний вплив на обвинуваченого. Так, слідчий часто висловлюється, випереджаючи відповідь обвинуваченого, що складає враження, про те, що слідчий знає відповідь заздалегідь. Крім цього, іноді перефразуючі раніше висловлене допитуваним, слідчий завершує фразу, доповнюючи її новим змістом.

Слід зазначити, що багато з наведених вище прийомів маніпуляції часто співвідносять із психолінгвістичним впливом або примусом, що полягає у моделюванні особливим чином та використанні слів та мовних засобів, які впливають на людину. Особливості лінгвопсихічного примусу обґрунтовує Я.П. Зейкан, Р.М. Фрумкіна та інші [10; 12]. Підкреслимо, що американськими ученими експериментально підтверджено про значний психологічний вплив компрометуючих та навідних запитань під час кримінального судочинства, а також визначені механізми їх лінгвопсихічного тиску на оточуючих [13]. Україна, у свою чергу, допустила навідні запитання при перехресному допиті (ст. 352 КПК) [14]. Проте науковці вважають, що неприпустиме навіювання, засноване на припущенні, що відоме те, що, насправді, є невідомим [10].

Аналізом досліджених відеозаписів допитів і слідчих експериментів також були встановлені факти, коли слідчий підштовхує зазначених осіб до бажаної відповіді деякими лінгвопсихологічними засобами впливу, зокрема, граматичною формою питання, інформацією, що міститься у запитанні, і перебільшує ту інформацію, яку до цього надали обвинувачені, а також самим мовним актом, тобто тим, як ставиться запитання, і контекстом висловлювання.

Крім цього, було звернено увагу на те, що слідчий іноді зловживає альтернативними запитаннями, відсоток яких під час допитів надто високий. Загалом періодичне використання альтернативних запитань не забороняється і не є засобом психологічного впливу, але коли їх задають майже постійно, все інше залишається лише ілюзією вільного вибору допитуваного. Насправді, «масована атака» альтернативними запитаннями може бути завуальованою маніпуляцією, при якій людину поступово вводять у ситуацію «тестування». В людини підсвідомо знижується критичність мислення, і допитуваним

обираються лише запропоновані слідчим варіанти відповіді, навіть якщо у ці варіанти не входить жодного, що відповідає дійсності. При цьому втрачається вільність вибору, оскільки за допомогою альтернативного запитання допитуваний певним чином програмується на процедуру вибору лише із запропонованих варіантів, замикається на цьому процесі.

Під час слідчого експерименту з головним обвинуваченим по справі слідчий виявляє «передчасну обізнаність» перебігу подій, іноді розповідаючи обставини події, замість обвинуваченого, зокрема слідчий одночасно сам запитує і дає розгорнуту відповідь відносно ключових моментів події, яка розслідується.

За результатами проведеного дослідження наданих відеозаписів були зроблені висновки відносно того, що прямого психологічного тиску на обвинувачених органами досудового розслідування під час проведення слідчих експериментів та допитів, що може виявлятися у вигляді примусу, погроз, приниження, прямого навіювання, агресивного ставлення, образи, відвертої неповаги, шантажу тощо не встановлено. Проте, констатовано про окремі випадки непрямого (опосередкованого) психологічного впливу на обвинувачених, що виражалося у використанні слідчим навідних запитань, підказки відповіді чи частини відповіді, питань і тверджень із хибним, провокаційним змістом, власного трактування перебігу подій замість обвинуваченого, елементів психолінгвістичного примусу, прихованого навіювання й психологічного програмування та інших маніпулятивних засобів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в психологічній науці і практиці на сьогодні досліджені та розроблені численні різновиди та методи психологічного тиску і впливу на людей. Зокрема, розрізняють прямі (безпосередні) методи психологічного тиску, до яких відносять примус, погрози, приниження, переконання, шантаж, а також непрямі (опосередковані) методи, серед яких приховане навіювання, різноманітні прийоми маніпуляції, програмування тощо. Зазначені методи психологічного впливу попри норми закону іноді можуть застосовуватись у кримінальному

судочинстві, що суперечить базовим принципам судочинства, зокрема принципам поваги до честі та гідності, об'єктивної істини, справедливості тощо.

Результати проведеного нами науково-психологічного дослідження із встановлення можливих фактів психологічного тиску з боку органів досудового розслідування на осіб, які були звинувачені у скоєнні тяжкого кримінального злочину, засвідчили про відсутність прямого психологічного тиску на обвинувачених під час проведення з ними допитів та слідчих експериментів. Проте, на підставі аналізу відеозаписів зазначених слідчих дій було виявлено окремі факти опосередкованого психологічного впливу на обвинувачених, що виражалося у використанні слідчим навідних запитань, елементів психолінгвістичного примусу, маніпуляції тощо.

Норми міжнародного права, Конституція України та чинне кримінально-процесуальне законодавство обмежують межі психологічного впливу під час кримінального провадження. Але на сьогодні не всі питання, пов'язані з правовою регламентацією подібних обмежень, знайшли своє однозначне вирішення. Тому проблеми допустимості заходів психологічного впливу при розслідуванні злочинів та судового провадження були і залишаються одними з найбільш складних і дискусійних як у сфері міжнародного права, так й у вітчизняній юриспруденції і є перспективними напрямками подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В.Ю. Шепитько. – Харьков, 1995. – С. 54.

2. Берназ В.Д. Психологическое воздействие в следственной деятельности. *Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства в сучасних умовах* – Тези доповідей науково-практичної конференції 25 квітня 2002 р. Ч. 1. - К., 2002. С. 177-179.

3. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Психологічний вплив у досудовому провадженні. *«КПІ» ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. (14). 2012.

4. Черновський О. К. Теоретичні засади та прикладні аспекти сучасної судової психології: монографія. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 352 с

5. Юридическая психология: Терминологический словарь / сост. Бандурка А. М., Венедиктов В. С., Тимченко А. В., Христенко В. Е., Калиновский В. Б. / под ред. Бандурки А. М. Харьков: Тимченко, 2005. 432 с.

6. Куликов В.Н. Прикладное исследование социально психологического воздействия. *Прикладные проблемы социальной психологии*. Москва, 1983. С. 158-160.

7. Смоков С.М. Психологічний вплив як необхідний елемент слідчої діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. №1, 2015. С.148-152.

8. Шейнов В.П. Психологическое влияние. 2-е изд. Минск: Харвест, 2008. 800 с.

9. Сидоренко Е.В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. 3-е изд. Санкт-Петербург: Изд-во «АСТ», 2017. 150 с.

10. Зейкан Я. П. Методика перехресного допиту в суді. Харків: Харків: Фактор, 2016. 192 с.

11. Лефтеров В.А. К проблеме психического здоровья личности и современного информационного воздействия. *Наука і освіта*. № 12. 2014 / СХХІХ. С. 177-184.

12. Психолінгвістика. Psycholinguistics. - зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2016. Вип. 19 (1). 216 с.

13. Kassin, S.M., Williams, L.M., Saunders, C.L. Dirty Tricks of CrossExamination. *Law and Human Behavior*. 1990. Vol. 14. № 4. P. 373-384

14. Кримінально-процесуальний кодекс України 2012. Детальніше: https://kodeksy.com.ua/kriminal_no-protsesual_nij_kodeks_ukraini.htm

Vasily Lefterov

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Sociology and Psychology
National University "Odesa Academy of Law", Odesa, Ukraine

Tatiana Tretiakova

Candidate of Political Science, Associate Professor of Department of Sociology and Psychology
National University "Odesa Academy of Law", Odesa, Ukraine

***To the problem of psychological pressure on participants in criminal proceedings during
conducting investigative experiments and interrogations***

The article is devoted to theoretical and applied analysis of peculiarities of manifestation and exercise of psychological pressure on participants of criminal proceedings during conducting investigative actions. The ambiguity of the assessment of psychological pressure in psychological and legal practice is justified, which is defined as the influence on the mental state, feelings, thoughts and actions of other people, which occurs either directly or indirectly, bypassing consciousness, through suggestion, infection, manipulation, etc. Various methods of psychological influence, which include methods of direct psychological influence (pressure) and methods of indirect psychological influence (pressure), are considered. The results of the scientific and psychological research on the establishment of possible facts of psychological pressure by the bodies of pre-trial investigation on the persons accused of committing a serious criminal offense are presented. Based on the analysis of the videos of these investigative actions, facts of indirect psychological influence on the accused were revealed, which was expressed in the use of investigative guidance questions, prompts of the answer or part of the answer, questions and statements with false, provocative content, own interpretation of the course of events instead of the accusation, accusation hidden suggestion and psychological programming.

Keywords: psychological pressure, methods of psychological influence; participants in criminal proceedings; investigative actions; interrogation; investigative experiment.

References (Translated and transliterated)

[1.] Shepitko V.Yu. Teoreticheskie problemyi sistematizatsii takticheskikh priemov v kriminalistike (Theoretical problems of the systematization of tactics in forensics) / V.Yu. Shepitko. – Harkov, 1995. – S. 54. (in Russian).

[2.] Bernaz V.D. Psihologicheskoe vozdeystvie v sledstvennoy deyatel'nosti. Teoriya ta praktika zastosovannya chinnogo krimInalnogo I krimInalnogo protsesualnogo zakonodavstva v

suchasnih umovah (Psychological impact in investigative activities. Theory and practice of acquisitive criminal criminal and criminal procedural legislation in ordinary minds) – Tezi dopovIdey naukovopraktichnoYi konferentsIYi 25 kvItnya 2002 r. Ch. 1. - K., 2002. S. 177-179. (in Russian).

[3.] Luk'yanchikov E.D., Luk'yanchikov B.E. PsihologIchniy vpliv u dosudovomu provadzhennI (Psychological impact in pre-trial proceedings), «KPI» VISNIK NTUU «KPI». PolItologIya. SotsIologIya. Pravo. Vip. (14). 2012. (in Ukrainian).

[4.] Chernovskiy O. K. TeoretichnI zasadi ta prikladnI aspekti suchasnoYi sudovoYi psihologIYi: monografiYa (Theoretical background and applied aspects of modern forensic psychology) – ChernIvtsI: Tehnodruk, 2014. – 352 s (in Ukrainian).

[5.] Yuridicheskaya psihologiya: Terminologicheskiy slovar (Legal Psychology: Terminological Dictionary)/ sost. Bandurka A. M., Venediktov V. S., Timchenko A. V., Hristenko V. E., Kalinovskiy V. B. / pod red. Bandurki A. M. Harkov: Timchenko, 2005. 432 s. (in Russian).

[6.] Kulikov V.N. Prikladnoe issledovanie sotsialno psiholoricheskoro vozdeystviya. Prikladnyie problemy sotsialnoy psihologii.(Applied study of socio-psychological impact. Applied Problems of Social Psychology) Moskva, 1983. S. 158-160. (in Russian).

[7.] Smokov S.M. PsihologIchniy vpliv yak neobhIdniy element slIdchoYi dIyalnostI. PivdenoukraYinskiy pravnichiy chasopis. (Psychological influence as a necessary element of investigative activity. South Ukrainian Law Journal), - #1, 2015. S.148-152. (in Ukrainian).

[8.] Sheynov V.P. Psihologicheskoe vliyanie.(Psychological influence)2-e uzd. Minsk: Harvest, 2008. 800 s. (in Russian).

[9.] Sidorenko E.V. Trening vliyaniya i protivostoyaniya vliyaniyu. (Influence training and confrontation influence) 3-e izd. Sankt-Peterburg: Izd-vo «AST», 2017. 150 s.(in Russian).

[10.] Zeykan Ya. P. Metodika perehresnogo dopitu v sudI. (The technique of cross-examination in court). HarkIv: HarkIv: Faktor, 2016. 192 s. (in Ukrainian).

[11.] Lefterov V.A. K probleme psihicheskogo zdorovya lichnosti i sovremennogo informatsionnogo vozdeystviya. Nauka I osvIta. (To the problem of mental health of the individual and modern information impact. Science and education) # 12. 2014 / SHHIH. S. 177-184. (in Russian).

[12.] Psiholingvistika. (Psycholinguistics.) - zb. nauk. prats DVNZ «Pereyaslav-Hmel'nitskiy derzhavniy pedagogIchniy unIversitet ImenI GrigorIya Skovorodi». Pereyaslav-Hmel'nitskiy: FOP Dombrovska Ya. M., 2016. Vip. 19 (1). 216 s. (in Russian).

[13.] Kassin, S.M., Williams, L.M., Saunders, C.L. Dirty Tricks of CrossExamination. Law and Human Behavior. 1990. Vol. 14. # 4. P. 373-384.

[14.] KrimInalno-protsesualniy kodeks UkraYini 2012. (The Code of Criminal Procedure of

Ukraine 2012) DetailIshe: https://kodeksy.com.ua/kriminal_no-protsesual_nij_kodeks_ukraini.htm
(in Ukrainian).